

Kūrybingumo etiniai ir ekologiniai aspektai: filosofinė ir sociologinė perspektyvos

EDVARDAS RIMKUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Kūrybinių industrijų fakultetas, Filosofijos ir komunikacijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas edvardas.rimkus@vgtu.lt

Straipsnyje apžvelgiama mokslinė konferencija „Kūrybingumo etiniai ir ekologiniai aspektai: filosofinė ir sociologinė perspektyvos“. Pranešėjai dalinosi teoriniais svarstymais apie kūrybingumo ir kūrybos fenomenus, ieškojo savo tyrimų sąsajų su praktine veikla. Konferencijoje plačiausiai nagrinėtos kūrybos etinės ir ekologinės problemos. Filosofiniu ir sociologiniu požiūriais analizuota kūryba socialinėje, technologinėje, mokslinėje, meninėje sferose. Straipsnyje aptariamos pagrindinės konferencijos pranešėjų mintys.

Raktažodžiai: kūrybingumas, kūryba, etika, ekologija, filosofija, sociologija

ĮVADAS

2015 m. sausio mėn. 27 d. Mokslų akademijoje vyko humanitarinių ir socialinių mokslų problematikai skirta ketvirtoji konferencija „Kūrybingumo etiniai ir ekologiniai aspektai: filosofinė ir sociologinė perspektyvos“. Mokslinį renginį organizavo: A. V. Matulionis, M. Taljūnaitė – Lietuvos socialinių tyrimų centras, T. Kačerauskas – VGTU Kūrybinių industrijų fakultetas, A. Bagdonavičienė – LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius.

Kūrybingumas neatsiejamas nuo bet kurios žmogaus veiklos. Kūryba palaiko ir atnaujina žmogaus kultūrinį pasaulį, steigia jo autonomiją gamtos atžvilgiu. Pati savaime kūryba neužtikrina nei etikos, nei ekologijos principų laikymosi. Etinės ir ekologinės taisyklės dažnai suvokiamos netgi kaip kūrybos trikdžiai, apribojantys kūrybingumą socialiniai varžtai. Tačiau nepaisydama etinių ir ekologinių principų mokslinė-technologinė, socialinė, meninė ir kitokia kūrybinė veikla neišvengiamai sukelia neigiamų padarinių tiek kultūriniame, tiek gamtiniame pasaulyje.

Kūrybos fenomenai yra parankūs filosofinio ir sociologinio tyrimo objektai. Kūrybos nagrinėjimas etikos ir ekologijos požiūriu atveria plačią erdvę teorinėms diskusijoms, padeda sąmoningiau kurti ir naudoti žmogaus kūrybinės veiklos produktus. Įvairiais rakursais nagrinėdami kūrybingumo ir kūrybos fenomenus, konferencijos dalyviai kėlė svarbius klausimus ir skatino į juos atsakyti: kokie etikos ir ekologijos principai, taisyklės, idėjos mažintų neigiamus

kūrybos padarinius gamtai bei visuomenei ir kartu padėtų skleisti žmogaus kūrybingumui; ar kūrybingumas gali padėti priešintis globaliam žmogaus kultūros suvienodėjimui; kaip spręsti etines problemas, kylančias medijose ir medijuotoje visuomenėje; kaip pasireiškia ir kodėl yra reikalingas mokslinis kūrybingumas; ką vakarietiška kultūrinė tradicija sako apie mokslinės veiklos neutralumą etinių vertybių atžvilgiu; kaip kūrybiniai projektai gali paveikti ir kaip faktiškai veikia socialinius procesus?

KŪRYBOS RIBOS: ETINIAI IR EKOLOGINIAI ASPEKTAI

Arvydas Virgilijus Matulionis (LMA) pranešime „Ar kūryba visada etiška ir ekologiška?“ svarstė, ar galima pateisinti žmogiškąją kūrybą, kuri nukreipta į ginkluotės tobulinimą, gamtos turtų alinimą ir socialinės atskirties didinimą. Autorius teigė, jog kūryba nėra tik pozityvus dalykas, dažnai ji tarnauja blogiui. Civilizacijos raidoje buvo sukurta įvairiausių ginklų – nuo paprasčiausių, tokių kaip kalavijas, iki karo mašinų, cheminio, atominio ir elektroninio ginklo kibernetinėms atakoms rengti. Kita kūrybos sfera – valstybių ir imperijų kūrimas – tai dažnai buvo daroma žmonių gyvybių sąskaita. Todėl XX a. įvairūs totalitariniai režimai sukūrė koncentracijos stovyklas ir netgi žmonių naikavimo fabrikus. Tačiau net ir kuriant šiuolaikinės demokratijos tvirtovę – Jungtines Amerikos Valstijas – prireikė iššudyti indėnus. Pasak akademiko, blogiui tarnavo ir tebetarnauja tiek tikslųjų mokslų atstovai, kurdami žudymo įrankius ir savo technologijomis darydami žalą gamtai, ardydami jos ekosistemas, tiek socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai, sukūrę tokias nužmoginančias ideologijas kaip rasizmas ir fašizmas, kūrę naują visuomenę Sovietų Sąjungoje ir kt.

Pranešėjas kritikavo liberalizmą ir jo šiuolaikinius koreliatus: transnacionalizmą bei neofeodalinį korporacinį kapitalizmą. Neoliberalioji ideologija skelbia patrauklias žmogaus laisvių ir teisių idėjas, tačiau tai yra ne tik kurianti, bet ir naikinanti jėga, didinanti socialinę žmonių atskirtį. Vienas iš neoliberalizmo padarinių – transnacionalizmas, propaguojantis veikimą nepaisant valstybių sienų, skatinantis daugiatautiškumą ir daugiakultūriškumą. Tačiau kurdami kosmopolitinį žmogų naikiname tautų ir kultūrų įvairovę pasaulyje, nužudome unikalias tautines kalbas. Dabar 1 % žmonijos atstovų neofeodalų valdo pusę viso pasaulio turto. Naujojo mokslo ir technologijų sąlygomis pridėtinę vertę kuria naujieji baudžiauninkai – kvalifikuoti įvairių sričių specialistai, kurių darbo jėga nėra prižiūta prie vienos šalies. Kryptingai formuojama klajoklių visuomenė, valstybės ir tautos vaidmuo menkėja, o korporacijų – didėja.

Akademiko A. V. Matulionio nagrinėtos problemos svarbios ir sudėtingos. Galima pridurti, kad transnacionalizmas yra vienas globalizacijos pavidalų. Globalizacijos fenomenas dideliu mastu yra ne atskirų žmonių ir jų grupių, bet technologijų padarinyš. Modernios technologijos (transporto, informacinės ir kt.) dėl savo efektyvumo visuotinai išplito ir suvienodino pasaulį. Globalizuojanti galia yra pati technologija. Kita vertus, technika išstūmė žmogų iš daugelio darbinės veiklos sričių. Šiam procesui kažkada bandė priešintis luditai. Dabar labiau reikalingi vartotojai, o ne darbininkai. Praėjus dviem šimtams metų po Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, išlaisvinusios Vakarų pasaulį nuo feodalizmo, vėl stebimas turtinės nelygybės didėjimas, turto koncentravimas nedidelės žmonių grupės rankose. Svarstomi siūlymai labiau apmokestinti stambųjį kapitalą. Ekonomisto T. Pikketi nuomone, korporacijų apmokestinimas turėtų būti globalus politinis sprendimas. Stambųjį kapitalą sunkiai kontroliuojamą padaro „mokesčių rojai“ (*tax havens*) (Pikkety 2014).

Tomas Kačerauskas (VGTU) pranešime „Kūrybos ekologija medijų aplinkoje“ ekologiškumą kūryboje nusakė kaip individualumo ar net privatumo steigimą masinės laimės gamybos

sąlygomis ir kaip priešinimasi medijų suponuotam kultūros suvienodinimui. Kūrybos ekologija turi užtikrinti pasirinkimų individualumą socialinės inžinerijos agresijos akivaizdoje. Dalis pranešėjo tezių atkeliauo iš jo naujausios monografijos „Kūrybos visuomenė“: „Kūrybos ekologija pirmiausia sietina su kūrybinių taršalų šalinimu iš kūrybininko sąmonės. Kūrybinis ekologiškumas – tam tikra sąmonės turinio suskiauotimo strategija, kuri reikalinga tiek individualiai kūrybai, tiek visuomenės perkūrimui“ (Kačerauskas 2014: 17). Pasak autoriaus, mes esame ne tik kultūrinės, bet ir gamtinės būtybės. Kūrybinė veikla griaua nusistovėjusius reiškinų santykius, ryšius – ir kultūroje, ir gamtoje. Tačiau problemos tik prasideda apibrėžiant ekologiją kaip gamtos saugą. Bet kokia žmogaus veikla yra agresyvi gamtos atžvilgiu – tai gamtinio regiono užkariavimas, kultivavimas, sukultūrinimas. Geriausiai ekologiją užtikrintų žmonių išnykimas, tai būtų šimtaprocentinė ekologijos garantija. Kaip teigė J. E. Salko, jei išnyktų vabzdžiai, po penkiasdešimties metų išnyktų žmonės, bet jei išnyktų žmonės, visa gamta suklestėtų. Sukleštėtų ir kova už būvį. Pranešėjas klausė: bet kam tokia gamta būtų reikalinga; kas būtų gamta be mūsų; kokia būtų gamtos be žmonių prasmė?

Eglė Jaškūnienė (VGTU) pranešime „Šiuolaikinė medijų etika: tęstinumas ar nauja kokybė?“ nagrinėjo medijas kaip komunikacinius kanalus, kaip kūrybos terpes ir priemones, įvesdama etinius aspektus. Medijos yra komunikacijos instrumentai ir komunikaciniai kanalai, pavyzdžiui, televizija, radijas, internetas, kita vertus, medijos yra ir patys kūriniai, funkcionuojantys medijų erdvėje, tai medijiniai konstruktai: fotografijos, televizijos ir kino filmai, tekstai, interneto projektai ir pan. Meninė kūryba, žiniasklaida, reklama išlaiko savo funkcinį ir žanro grynumą, tačiau atsiranda komunikacinių strategijų niveliacija. Šiuolaikiniame pasaulyje išsitrina ribos tarp populiaros vartotojiškos ir aukštosios kūrybos. Žiūrovas turi būti išprusęs, kad galėtų atskirti komercializuotus ir kitokio pobūdžio kūrinius, kad pajęgtų juos suprasti.

Pasak autorės, visoms kūrybos sritims visais laikais buvo svarbus kontaktas su vartotoju. Dabar pagrindinė problema – kaip surasti savo vartotoją? Tiek žiniasklaida, tiek meninė kūryba perima reklaminės komunikacijos principą nr. 1 – atkreipti dėmesį. Seniau populiarumą rodydavo tiražas, dabar populiarumą ir aktualumą lemia „klikai“ – prisijungimų internetiniame puslapyje skaičius ir išbuvimo jame trukmė. Šis noras atkreipti dėmesį išprovokuoja neigiamus dalykus. Su tradicine žiniasklaida konkuruoja socialiniai tinklalapiai, kuriuose dažnai pasirodo smurtinio, seksualinio ir kitokio pobūdžio informacijos. Tokių dalykų sklaidą įprastinėje žiniasklaidoje apriboja tam tikros taisyklės, o socialinių tinklalapių kūrėjai nėra įsipareigoję kaip nors save varžyti.

Šiuolaikiniame mene atliekami aplinkos, sociumo, gyvenimo skerspūviai. Tai konceptuali kūryba, analizuojanti visuomenę, komunikuojanti su ja. Tas pačias funkcijas atlieka ir žiniasklaida. Pranešėja konstatavo, kad neretai meninė kūryba, prisidengdama savo individualumu ir subjektyvumu, viską darydama vardan meno, nebeįdeda jokio aiškaus turinio, o užsiima vien tik smegenų dirginimu vardan dirginimo. Klasikinės medijos, tokios kaip fotografija ir kinas, nuo pat savo atsiradimo apmąstė pasaulį, kalbėjo aplinkos, daiktų formomis, kurios yra pažįstamos ir suprantamos kasdieniame gyvenime, ir tai, pasak autorės, yra daug veiksmingesnė ir perspektyvesnė meninės kūrybos strategija nei abstrakčių dalykų kūrimas.

Justas Kučinskas (VU) pranešime „Kūrybingumas kaip pamatinio žmogaus nihilizmo išraiška“ etiniu ir ekologiniu aspektu nagrinėjo kūrybingumą, pasitelkdamas A. Šliogerio filosofiją. Pasak pranešėjo, kūrėjas gali pasirodyti esantis kažkas priešinga vartotojui – vartotojas griaua, išardo daiktą, o kūrėjas atlieka priešingą veiksmą. A. Šliogeris klausia – iš ko kuriama? Kirviui pagaminti turiau nukirsti medį ir dar iškasti kalną, kad galčiau medžiagos

metalinei kirvio daliai. Kūrybos idėja ateina kaip virtualus daiktas, tačiau kūryba visada baigiasi gamybos faze. Svarbus yra ne tik fizinis naikinimas, kuris susijęs su kūryba, bet ir kūrėjo laikysena – žmogus pats sau suteikia teisę būti pasaulio šeimininku, kurti ir perkurti pasaulį, prisiimti atsakomybę už pasaulio ekologinę sistemą. Pagal krikščionybę, Dievas davė pasaulį žmogui ir leido jame tvarkytis. Nors dažnai peikiame vartotojus, bet dažniausia būtent kūryba yra tikrasis vartojimo variklis, ji skatina naikinimą.

Sakytume, kas čia tokio – gamta iš principo yra naikinimas ir nyksmas. Tačiau, pasak pranešėjo, klausimas, kurį kelia A. Šliogeris, – ar žmogus naikina tokiu pat būdu ir mastu kaip gamta? Žmogus, kitaip nei kiti šios planetos gyventojai, naikina pertekliškai, be saiko. Gyvūnas turi dauginimosi poreikį, jam reikia numalšinti alkį. Žmogus turi kai ką daugiau negu poreikis. Patenkinęs poreikius jis tik pradeda vartoti. Žmogaus naikinimo variklis yra geismas, kylantis iš pamatinės stokos, kurią A. Šliogeris vadina niekiu. Tai skylė sieloje, kurią bandoma užkšti vartojamais daiktais. Žmogaus geismo neįmanoma numalšinti. Dirba didžiuliai rinkodaros institutai, kurie sprendžia, kaip sukurti paklausą įvairiems produktams, kaip padaryti juos dar labiau norimus, kitaip tariant, kaip vis žadinti tą nesustojantį geismą. Žmogiškasis naikinimas yra autodestrukcinis, nes naikindamas gamtą žmogus naikina ir pats save. Nė vienas gamtos daiktas neturi tokio ekstensyvaus autodestruktyvumo. Žmogaus veiksmai, peržengiantys būtinojo naikinimo poreikį ir pasiduodantys besaikio naikinimo geismui, yra tikrasis nihilizmas. A. Šliogerio filosofijoje kūryba yra pamatinė prigimtinio žmogaus nihilizmo forma.

J. Kučinskas konstatavo, kad dabar turime situaciją, kai kūrybos keliu bandome pašalinti ar bent sumažinti neigiamus pačios kūrybos padarinius, pavyzdžiui, reikia galvoti apie naujų vaistų kūrimą nuo ligų, kurias sukelia užteršto maisto vartojimas. Pranešėjo požiūriu, tik pagarbiai žvelgdami į daiktus, pirmiausia – į gamtinius daiktus, ką skatina daryti ir A. Šliogerio filosofija, galėsime geriau suvokti ir spręsti tiek etines, tiek ekologines problemas, keliamas žmogaus kūrybinės veiklos.

MOKSLAS IR VERTYBĖS, KŪRYBINGUMAS MOKSLE

Albinas Plėšnys (VU) pranešime „Mokslinės veiklos vertybinio sąlygotumo sampratos istoriniai aspektai“ kvestionavo mokslo vertybinio neutralumo prielaidą, populiarią šiuolaikinėje mokslo filosofijoje. Pavyzdžiui, Lary Laudano nuomone, mokslui priimtinos „kognityvinės vertybės“ – informatyvumas, paprastumas, objektyvumas ir pan. Mokslo sociologai irgi sako, kad mokslas turi būti etinių vertybių atžvilgiu visiškai neutralus. Pagal vyraujančią požiūrį, jokiomis etinėmis vertybėmis mokslas negali remtis. Tokią sampratą galima surasti ir antikos filosofijoje, pavyzdžiui, Aristotelis teigė, kad teorinis svarstymas nesiremia etinėmis normomis. Naujaisiais laikais D. Hume'as kalbėjo apie skirtumą tarp „yra“ ir „turi būti“. Mokslo turinį sudaro patyrimo duomenys – faktai ir idėjų santykiai. Moksle negali būti jokių etinių vertybių. Pranešėjas klausė: ar tikrai taip yra; ar tokia yra mūsų kultūrinė tradicija; kodėl negalima sutikti su D. Hume'u? Tik grynai spekuliatyviame mąstyme nėra vertybinių normų, o praktinio proto veikimas yra susijęs su dorybe. Praktinio proto principai, kurie yra kitokie negu spekuliatyvaus arba grynojo proto principai, nepatenka į D. Hume'o analizę.

Pasak pranešėjo, mokslo vertybinio neutralumo prielaidos neįmanoma logiškai pagrįsti. Istorinė mokslo raidos analizė atskleidžia tokios prielaidos ideologinį sąlygotumą ir parodo, kad jos nebuvo laikomasi Vakarų Europos kultūrinėje tradicijoje. Istorinėje perspektyvoje matyti, kad mokslas buvo etiškai grindžiamas. Savo tezes autorius iliustravo pavyzdžiais. Fašistiniuose bei komunistiniuose režimuose ieškant vaistų nuo įvairių ligų kaliniai būdavo

apkrečiami ligomis, kad būtų galima su jais eksperimentuoti. Bandyta sukryžminti žmogų su šimpanze. Tokie dalykai moraliniu požiūriu mums visiškai nepriimtini. Yra išleista įstatymų, draudžiančių atlikti eksperimentus su abortuotų vaikų kamieninėmis ląstelėmis. Dabar tas jau nebėra aktualu, nes kamienines ląsteles galima gauti ir kitokiais būdais. Kai klonuojama avis, sakome – nieko tokio, bet žmogaus klonavimas mums atrodo nepriimtinas. A. Einšteinas parašė laišką didžiųjų šalių vadovams, kuriame siūlė nekurti branduolinio ginklo dėl to, kad žmonija gali susinaikinti. Tad jeigu žiūrėsime į kultūrinę tradiciją, pamatysime, kad mokslui buvo ir yra keliami tam tikri etiniai reikalavimai. P. Feyerabendas knygoje „Prieš metodą“ sako, kad mūsų demokratinėje liberalioje visuomenėje egzistuoja viena totalitarinė institucija – mokslo institucija. Tėvai negali nuspręsti, ko bus mokomi jų vaikai. Jie būtinai bus mokomi matematikos, fizikos, kalbų ir kitų dalykų. O kodėl jie negalėtų mokytis indėnų astrologijos ir kosmologijos, okultinių mokslų, ekstrastensinių dalykų ir pan.? Kodėl negali būti parapsichologijos akademijų? Pasak P. Feyerabendo, tokia situacija yra bloga. Mūsų demokratinėje visuomenėje yra mokslo diktatūra. Jis pažymi, kad tik tam tikra mokslinė veikla yra pripažįstama kaip dora, tinkama, priimtina. Okultiniai mokslai bažnyčios buvo persekiojami kaip blogi, etiškai nepriimtini. Šiuolaikinė mokslo filosofija randa jo nepriimtimumo kitokių kriterijų, pavyzdžiui, astrologija nėra mokslinė teorija, nes ji taip numato tam tikrus reiškinius, kad jiems neįvykus nėra įmanoma tos pačios teorijos atsisakyti.

Švitrigailė Grincevičienė (LSMU) skaitė pranešimą, parengtą kartu su Vilija Grincevičiene (VGTU) ir Jonu Grincevičiumi (LSMU), – „Farmakogenetikos etiniai ir ekologiniai aspektai: kūrybingumo poreikis“. Kūrybingumas svarbus ne tik menuose, bet ir biomedicinos technologijų srityje. Jau nuo antikos laikų medicina yra suvokiama ne tik kaip mokslas, bet ir kaip menas. Žmogaus sveikatos užtikrinimas yra pagrindinis medicinos tikslas. Gydymas vaistais – viena svarbiausių priemonių padedant pacientui.

Farmakogenetika yra nauja mokslo sritis, nagrinėjanti fiziologinį žmogaus atsaką į vaistą genetiniu požiūriu. Pranešėja teigė, kad galima išskirti keturias žmonių grupes, pagal jų reakcijas į vaistus: pirmosios grupės žmonėms vaistas padeda, jie nepatiria šalutinio jo poveikio; antrosios grupės žmonės vaistai gydo, bet jie jaučia ir įvairius šalutinius vaisto poveikius; trečiosios grupės žmonėms tas pats vaistas visiškai nepadeda, bet jie jaučia šalutinį poveikį; ir yra žmonių, kurie nepatiria nei teigiamo efekto naudodami kokį nors vaistą, nei jaučia kokį nors šalutinį poveikį. Įprastinė medicina skiria pacientams tokius vaistus, kurių vartojimas pasiteisino daugumai. Farmakogenetika leidžia prieš skiriant vaistus atsižvelgti į kiekvieno paciento genetinę specifiką. Tokiu būdu galima individualiai parinkti vaistus ir išvengti neefektyvaus gydymo. Tam tikrų genų turėjimas ar neturėjimas gali nulemti gydymo vaistais rezultatus. Jeigu žmogus specifinių genų neturi arba jų turi mažai, tai jo gydymas konkrečiais vaistais gali būti sėkmingas. Žmonės, kurie turi specifinių genų santykinai daugiau už kitus, sergančius ta pačia liga, gali mirti vartodami paskirtus vaistus netgi greičiau (pvz., nuo širdies ir kraujagyslių ligų) nei tuo atveju, jeigu iš viso tų vaistų nevartotų. Kiti žmonės gali vartoti vaistus ir nepatirti jokio poveikio visą gyvenimą, tai tarsi pinigų išmetimas į balą. Genetiniai tyrimai gali suteikti labai svarbios informacijos gydytojams – ar kuris nors pacientui paskirtas vaistas nepadarys daugiau žalos, nors turėtų gydyti.

Pasak pranešėjos, tradicinė farmakologija yra orientuota į santykinį žalos nedarymą. Siekiama vaistais ne tik žmonėms padėti, bet ir kuo mažesniai jų skaičiui pakenkti. Gydytojas, norėdamas sumažinti žalą arba jos išvengti, turi greitai vertinti simptomus ir aiškintis, kas vyksta paciento organizme, jis turi bandyti atskirti, ar tai ligos eiga, ar vaisto poveikis, tenka mąstyti nestandartiškai. Genetinių žmogaus savybių įvertinimas gydytojui padėtų neskirti

pacientui vaistų, kurie jam galėtų pakenkti. Tokiu atveju ir pasireiškia būtinybė gydytojui kūrybingai pasižiūrėti į situaciją. Farmakogenetika prisideda prie kūrybingumo farmakoterapijoje įgyvendinimo, tačiau ji ribotai taikoma šiuolaikinėje medicinoje. Personalizuota medicina socialinėje realybėje susiduria su daugiaaspekčiais sunkumais. Viena pagrindinių individualizuoto gydymo problemų – genetiniai tyrimai labai brangūs. Reikalingas politikų ir medikų kūrybingas mąstymas, kad kaštai nebūtų stabdis plėtojant personalizuotą mediciną. Farmakogenetika galėtų padėti įgyvendinti ne tik žalos nedarymo ir geradarystės principus medicinoje, bet ir saugoti gamtą. Vaistai yra chemiškai aktyvios medžiagos, darančios poveikį įvairioms ekosistemoms. Pavyzdžiui, nustatyta, kad Jungtinėje Karalystėje, Temzės upės tam tikroje teritorijoje, yra daug nevaisingų žuvų. Priežastis – moterų gausiai vartojami hormoniniai kontraceptikai, pasišalinę iš organizmo, per nuotekų sistemas patenka į aplinką ir daro tokį žalingą poveikį. Npersonalizuotoje medicinoje, kai gydytojas nemato laukiamo rezultato gydymas vaistais, jis gali arba didinti vaistų dozę, arba skirti pacientui kitus vaistus. Farmakogenetika leistų tiksliai parinkti reikiamus vaistus tiksliais dozėmis, o tai padėtų mažinti gamtos taršą.

Viktorija Žilinskaitė-Vytienė (VGTU) pranešime „Kūrybingumas mokslinio ir meninio tyrimo procesuose“ teigė, kad dažniausia kūrybingumas diskutuojamas kaip meno srities dalykas, tačiau meninis kūrybos procesas turi panašumų su moksliniu. Tai matome ir struktūriniuose socialiniuose pokyčiuose, pavyzdžiui, meno doktorantūros atsiradimas. Gana mažai diskutuojama, ar mokslas turi kokių nors ypatumų, kuriuos mes galėtumėm priskirti prie meno ar kūrybos. Egzistuoja mitas, siejamas su menais, o kartais ir su mokslais – tai „nesugadintojo kūrybingumas“. Sakoma, kad žmogui, patekusiam į švietimo sistemą, į galvą prikraunama visokiausių žinių, kurios galiausiai pradeda trukdyti žmogui sugalvoti ką nors nauja; mes pamatome naujovių žmonėse, kurie niekada nėra studijavę. Išsamiau paanalizavus matyti, kad „nesugadintojo kūrybingumas“ dažniausia yra vienkartinis. Žmogus, sugalvojęs kažką naujo, paprastai to nebetęsia. Kiti jo žingsniai retai kada būna sėkmingi. Dažniausia jis tik kartuoja pirmąjį sėkmės modelį. Kitas svarbus aspektas – menuose, kaip ir moksle, yra naudojamosi abstrakčiu mąstymu. Ne tik moksle, bet ir meninėje kūryboje reikia daug žinių, pavyzdžiui, muzikoje ar vaizduojamajame mene. Kita vertus, moksle rasime situacijų, kada žmogus, pavyzdžiui, rinkdamasis tyrimo temą, naudojami įkvėpimu ir emocijomis. Mokslas ne visada kyla iš racionalių dalykų. Mokslas konstruoja hipotezes, o mene atitinkamai daromi eskizai. Kai vyksta hipotezės konstravimas ir problemos formulavimas moksle, svarbi yra ne tik logika, bet ir asociatyvinis mąstymas, tam tikra intuicija, kas dažnai, nors ir nepagrįstai, siejama tik su menu.

Andrius Kulikauskas (Kalifornijos universitetas, JAV) pranešime „Antropologinis požiūris į maldą: doroviniai klausimai“ nagrinėjo maldos fenomeną, samprotavo apie maldos mokslo galimybę. Žmogus, pasak autoriaus, kartais nepritaria gamtos dėsniams ir nesitaikydamas su esama situacija meldžia išimčių. Žmogus prašo dieviško įsiterpimo – stebuklo. Psichologijos pradininkas Amerikoje, filosofas pragmatikas Viljamas Džeimsas knygoje „Religinių išgyvenimų įvairovė: žmogaus būdo studija“ (1902) pabrėžė, kad religiniai išgyvenimai yra labai paplitę ir pakankamai vienodi. Jo manymu, tai nėra tik pramanai, kažkoks dvasinis pasaulis egzistuoja, tik apie jį mažai ką žinome. Antropologė Tanya Marie Luhrmann domisi, kaip Amerikos evangelikai asmeniškai bendrauja su Dievu, ką jie išgyvena, pavyzdžiui, pasikviesdami Dievą puodelio kavos.

Pranešėjas antropologiniu ir etiniu aspektais nagrinėjo veiksmingų maldų atvejus. Mato evangelija perduoda Jėzaus Kristaus žodžius: „<...> jeigu kas iš jūsų susitars žemėje dviese

melsti kokio dalyko, jiems mano dangiškasis Tėvas jį suteiks. Kur du ar trys susirinę mano vardu, ten ir aš esu tarp jų.“ Penkis mėnesius meldamasis su kitais A. Kulikauskas sakė nu-
stebęs, kai pastebėjo, kad maldos yra veiksmingos. Žmonės meldė Dievo įvairių dalykų. Per šį
laikotarpį jis suskaičiavo 39 veiksmingos maldos atvejus. Mokslui reikia nagrinėti kokius nors
reiškinius, juos reikia tikrinti ir apdoroti: rūšiuoti, kelti hipotezes, eksperimentuoti, ieškoti
kokių nors dėsningumų, reikia susitarti dėl vartojamų sąvokų ir t. t. A. Kulikausko požiūriu,
yra galimybė moksliskai tirti maldų veiksmingumą.

Maldos poveikis yra kas kita, nei fizikų tiriamos gravitacijos ar inercijos jėgos. Maldos
poveikio moksliniame tyrime turėtų kilti įvairių sudėtingų metodologinių problemų. Tačiau
moksliniai tyrimai rodo, kad veikia netgi placebo. Mokslinio anarchizmo kūrėjui P. Feyera-
bendui, pasisakiusiam už mokslų laisvę bei tyrimo standartų pliuralizmą ir prieš vieną uni-
versalų mokslo metodą bei vieną moksliskumo supratimą, maldos mokslo galimybė turbūt
didelių abejonų nesukeltų. Būtų galima analizuoti ne tik maldos poveikio atvejus, pavyzdžiui,
„Veikliųjų žmonių bendrijoje“, bet ir tyrinėti maldų poveikį žmones apsedančioms piktosioms
dvasioms, apie kurias kalba egzorcizmo praktikas kunigas A. Valkauskas. Psichiatras Ianas
Stevensonas dešimtmečius vykdė reinkarnacijos tyrimus: užrašinėjo ir analizavo žmonių, pri-
klausančių įvairioms pasaulio kultūroms ir valstybėms, prisiminimus apie jų praeitus gyvenimi-
mus (Tucker, Stevenson 2008).

SOCIALINĖ SFERA IR KŪRYBA

Mindaugas Briedis (MRU) skaitė pranešimą „Žemės menas: fenomenologinė intersubjek-
tyvios percepcinės vaizduotės struktūra Vilniuje“. Autorius teigė, kad žemės meno gimimą
XX a. JAV paskatino susirūpinimas žmogaus gyvenamąja aplinka. Žemės menas yra jautrus
socialinėms temoms, jis nėra vien menas menui. Pagrindiniai žemės meno bruožai: natūralus
kraštovaizdis susipina su žmogaus kūryba; meno objektai yra talpinami tiesiog į kraštovaizdį;
pagrindinė šio meno medija yra natūralios medžiagos, kurios tradiciškai nebuvo laikomos
meniškomis, naudojamos ir kai kurios dirbtinės medžiagos; stebėtojui, meno vartotojui žė-
mės meno kūriniai dažnai yra sunkiai pasiekiami, jų suvokimas priklauso ne tik nuo fizinių
pastangų, bet ir nuo oro sąlygų; kūriniai yra nuolat veikiami gamtinių jėgų; žemės menas
dažnai yra abstraktus, siejasi su minimalizmu, su vaikiško žaidimo patirtimi; šis menas pro-
testuoja prieš estetinį dirbtinumą, komerciškumą, galerinį meną, kūrinių įrėminimo tradiciją
ir kt. Lietuvoje žemės meno galima surasti Orvidų sodyboje, Europos parke, vienas ryškesnių
tokio meno pavyzdžių Vilniuje – Roberto Antinio kūrinys „Puskalnis“.

Pranešėjas teigė, kad kūrybos etika, ekologija yra žmogaus sąmonę indukuojančios struk-
tūros. Kreipiant žvilgsnį į Vilniaus viešąją erdvę ir analizuojant žemės meną paranku taikyti
E. Husserlio fenomenologinę vaizduotės analizę. Kalbėdamas apie įvairius daiktų duoties ir
suvokimo būdus E. Husserlis fantaziją arba tikrąją vaizduotę nusako kaip nepriklausančią nuo
jokio fizinio substrato. Šiam laisvam, žaismingam projektavimui oponuoja vaizdinė sąmonė,
kuri reikalinga, pavyzdžiui, suvokiant nuotraukas ar kitus materialius, kasdienybėje aiškiai
identifikuojamus objektus. Tačiau daiktų tiesioginis suvokimas, paradoksalu, gali priartėti prie
laisvosios vaizduotės. E. Husserlis kalba apie percepcinę vaizduotę – kai tiesiogiai suvokiami
daiktai tampa sąmonės persikėlimo į įsivaizduojamąją aplinką sąlyga. Pavyzdžiui, žaidžian-
tiems vaikams akmuo, smėlis ir kita natūrali medija gali tapti „pyragu“, leisti išgyventi „ma-
mos“ ir „svečių“ vaidmenis. Vaikai žaidžia įsivaizduodami. Tokiu būdu keli vaikai išgyvena
tą pačią „pyrago“ patirtį, nors realybėje nėra nei konkretaus išgyvenamojo dalyko, nei jokios
nuorodos į jį. Pantomima taip pat yra pagrįsta percepcine fantazija. Vaizduotės ir tiesioginio

suvokimo konfliktą žaidimas bei meninės kūrybinės patirtys sutaiko. Pasaulis nedingsta, tačiau aš gyvenu įsivaizduojamame pasaulyje. Tai jau ne vaizdinė sąmonė, o percepcinis pramanas, vaizduotės padarinys. Fantazija veikia bet kokioje komunikacijoje, tai ypač svarbu menuose. E. Huserlis šiuo aspektu analizuoja teatrą, vaizduojamuosius menus, pasakas ir kt. Perpcinė vaizduotė nutiesia tiltą į socialinį kontekstą. Žemės meno kūrinio suvokimas nėra laisva vaizduotė – mums čia primetami kokie nors vaizdiniai, kaip yra primestas rašytinis tekstas. Tokiu būdu mes išeiname iš grynai savojo ego ir patenkame į intersubjektyvumo erdvę.

Vaiva Klajumaitė (LKTI) skaitė pranešimą „Medžioklės diskursas baroko kultūroje“. Pasak autorės, medžioklė šiuolaikiniam žmogui asocijuojasi su siauru veiklos pobūdžiu. Su medžioklės fenomenu filosofijoje siejasi gamtos ir kultūros, žmogaus ir gyvūno skirtys, etikos ir ekologijos problemos. Siekdama atskleisti medžioklės reikšmę baroko kultūroje pranešėja analizavo Baroko epochos meno kūrinius medžioklės tematika ir rėmėsi J. Ortega y Gasseto fenomenologine medžioklės percepcija, kartu užimdama kritinę poziciją.

Baroko kultūroje, pasak V. Klajumaitės, medžioklės procesas ima siaurėti iki rūmų / dvarų pramogos, prarasdamas pirminę paskirtį, tačiau kartu pats diskursas sklinda ir išsiskverbia iki egzistencinio lygmens. Negatyvųjį apibrėžties kelią pasirenka J. O. y Gassetas, pasak jo, medžioklė ne tik malonumą teikiantis, bet ir pastangų reikalaujantis užsiėmimas, tuo ji primena sportą, tačiau medžioklė negali būti tapatinama su juo. Medžioklės neįmanoma apibrėžti ir pagal jos technikas; nepaisant tobulėjančių ginklų, ji vis dėlto neevoluojuoja. Medžioklė nėra tik gyvūnų žudymas, svarbu ne nukauti gyvūną, bet jį surasti, vilioti, svarbu viso medžioklės proceso rituališkumas, susitikimas su kitu, ribinių patirčių išgyvenimas. Medžioklė nėra ir lygiavertė kova. Ji taip pat nėra tik maisto paieška. J. O. y Gassetas medžioklę lygina su filosofo laikysena – medžiotojui, kaip ir Sokratui, svarbu ištraukti į juslinį pasaulį, bet kartu išlikti budriam. Anot V. Klajumaitės, toks medžioklės nereprezentuojamumas, į kurį atkreipia dėmesį J. O. y Gassetas, yra paveldėtas iš baroko. Pozityviosios apibrėžties, pateikiamos J. O. y Gasseto, prasilenkia su XVII a. traktuotėmis. Baroko laikmečio medžioklės diskurso išsiplėtojimas tapo medžioklės etinių ir ekologinių motyvų devalvacijos kulminacija.

Jekaterina Lavrinec (VGTU) skaitė pranešimą „Bendruomeninės meno iniciatyvos kaip vietovės gaivinimo įrankis“. Pastaruoju metu aktyviai pradėta kalbėti apie bendruomeninį meną, kurį plėtoja tiek patys miestiečiai, tiek profesionalūs menininkai. Bendruomeninis menas gali būti analizuojamas sociologiniu, antropologiniu ir kt. požiūriais, tai įdomus pokyčių mieste instrumentas. Tarpdalykinės miesto studijos, kūrybingas miesto viešųjų erdvių išnaudojimas socialiniams ir kitokiems tikslams yra vienos pagrindinių J. Lavrinec mokslinio domėjimosi sričių (Lavrinec 2014: 1–2).

Pranešėja teigė, kad mūsų kasdieniai veiksmai gali pakeisti miesto erdvę. Pavyzdžiui, diena po dienos pro tas pačias vietas einantys miestiečiai nušlifuoja turėklus ar rankenas. Tai jie padaro neįdėdami sąmoningų pastangų. Viena menininkė Njujorko parke pridarė kartoninių robotų, ir jie keliavo po parką lankytojų dėka. Nors parkas yra didelis, robotai greitai atsidurdavo reikiamose, menininkės nurodytose, vietose. Bendruomeninis menas gali suburti vietos gyventojus ir padėti ugdyti jų tarpusavio socialinius ryšius. Portalas www.laimikis.lt kaip tik skirtas viešųjų miesto vietų plėtrai. Šnipiškių mikrorajone buvo pradėta įgyvendinti bendruomeninio meno iniciatyva „gatvės mozaika“ – tai gatvės stulpų dekoravimas keramika. Kūrybinis procesas yra ilgas – prie stulpų reikia būti ištisas dienas. Bendruomenės gyventojai pradeda susitikti ir būti kartu, įpranta vieni prie kitų. Meninis procesas tampa socialinių ryšių plėtojimo priemone. Egzistuoja daugybė dalyvavimo kūrybiniame veiksmo formų:

galima ne tik atnešti keraminių plytelių ir jomis dekoruoti stulpus, procese galima dalyvauti ir rašant komentarus apie šį reiškinį – tokiu būdu komunikaciniais pavidalais prisidedama prie projekto plėtros ir sklaidos.

Gintautas Mažeikis (VDU) pranešime „Vertybių dinamikos konfliktai: tarp kūrybinės klasės inovacijų ir kompleksinio gamtos determinizmo“, pasitelkęs pavyzdžius iš H. Melvilio romano „Mobi Dikas“ ir remdamasis kai kuriais G. F. J. Hegelio filosofinės teorijos elementais, nagrinėjo medžioklės vertybinius konfliktus.

Nurodęs, kad pagrindinė H. Melvilio romano siužeto linija – banginių medžioklė, autorius kalbėjo, kad dabartinėje spaudoje, rašančioje apie banginių, šernų, briedžių, stumbrų ir kt. medžioklę, klausiami – kokią teisę kas nors turi medžioti vienus ar kitus gyvūnus; nagrinėjama, kaip medžioklė yra legitimuojama ir kokia yra ekologinė politika šiuo klausimu. Medžioklės diskursas dabar yra fermos ir turizmo diskursas. Fermos diskursas dominuoja, o turistinis yra antrinis. Medžioklė įsivaizduojama kaip tikslingas, gerai apskaičiuotas skerdimas. Medžioklės ūkis organizuojamas kaip ferma, kaip pramoninė industrija. Fermoje nusprendžiama, ar galima leisti ir turistinę medžioklę. Taip fermos komponentas yra išplečiamas siekiant nedidelio nuotykių. Santykis tarp H. Melvilio romano „Mobi Dikas“ pagrindinio veikėjo Ahabo ir jo medžijamo banginio yra kitokio pavidalo nei fermos diskursas. Ahabas yra įniršęs, jis ne medžioja, o kaunasi su banginiu Mobi Diku. Nei šiuolaikiniai fermų diskursai, aprašantys medžioklę su simuliakrinėmis kovomis, nei barokinis pasakojimas, estetizuojantis medžioklę, nusakantis ją kaip tam tikrą žaidimą, poetinių ir kitokių išgyvenimų kupiną procesą, neaprepia nirtulingo, kupino įtūžio Ahabo ir banginio susidūrimo. Jis priklauso kitai stichijai.

G. Mažeikis nurodė, kad G. F. J. Hegelis skyrė du individo sąmonės pavidalus: suplėšytą sąmonę (*das zerrissene Bewußtsein*) ir sąžiningą sąmonę (*das ehrliche Bewusstsein*). G. F. J. Hegelis negailestingai kritikavo jas abi. Sąžininga sąmonė aiškiai atpažįsta idealą, kuriuo seka, ir šį idealą geba sutapatinti su daiktine arba dalykine aplinka, su kokiais nors procesais ar santykiais. Pavyzdžiui, sąžininga sąmonė yra ta, kuri myli ir pripažįsta savo kilmę. Luominė sąmonė arba kilmingieji sako – mūsų luomas yra išsilavinęs ir protingas, jis turi saugoti šią civilizaciją, šviesti kitus žmones. Tokiu asmeniu G. F. J. Hegelis laiko Denisą Didro. Sąžininga sąmonė yra amžinai nelaiminga, nes idealas niekada neišsipildo ir negali išsipildyti pasaulyje. Pavyzdžiui, suvokiant meilę vaikams kaip idealą, viską paaukojant vardan vaikų, net paskutinį duonos kąsnį, idealas nepasiteisina. Taip atsitinka todėl, kad šiuo idealu gyvenantis žmogus nedalyvauja valdžios ir galios santykiuose, nesupranta ekonominių procesų ir negeba jų susieti su savo vaikų auklėjimu. Sąžininga sąmonė aukojasi taip ir nesupratusi, kad egzistuoja dialektinis sudėtingas esamųjų reikalų ir dalykų procesas. Dažnai sąžininga sąmonė nemato, kad yra ir kitos, visiškai į ją nepanašios sąžiningos sąmonės: sąžiningas konservatorius tada kaunasi su sąžiningu socialistu, o šis su sąžiningu tautininku. Visi yra be galo sąžiningi, bet vienas kito nekenčia. Pasak G. F. J. Hegelio, jeigu tokioje kovoje jie neraz supratimo apie dalykų progresą ir nepradės jų suprasti, tai kiekvieno iš jų kova baigsis nelaimingai. Sakyti, kad iš viso banginių negalima žudyti – būtų sąžiningos sąmonės sprendimas; priimti sprendimą, kad žmogus yra aukštesnė būtybė ir todėl gali žudyti banginius – irgi būtų sąžiningos sąmonės sprendimas. G. Mažeikis klausė: ar medžioklės fermų kūrimas yra sprendimas, ar tai yra kokia nors įsivaizduojama sintezė, ar dar kažkas? G. F. J. Hegelis nelaiko sprendimu ir suplėšytos sąmonės, sakančios, kad egzistuoja daug įvairių vertybių ir skirtybių, kurios viena su kita konkuruoja, nematydamos tarpusavyje jokių jungčių. Suplėšyta sąmonė yra patogi menininkui, nes galima per meninius vaizdinius parodyti įvairias vertybines skirtybes. Tačiau toks šizofreniškas susiskaidymas savaime nėra išeitis. G. Mažeikis reziūmavo, kad kūrybinių

industrijų atstovams dažnai priskiriama suplėšyta sąmonė, bet jeigu mes pasižiūrėsime į geriausius rašytojus, nuo H. Melvilio iki V. Pelevino, pamatysime priešingą dalyką – kūrybinę sąmonę ir kūrybinių klasių atstovai bando sukurti tam tikrą procesinį dialektinį žvilgsnį, kur liktų vietos tiek pamatuotai fermai, tiek Ahabui, kovojančiam savo leliamame mūšyje su Mobi Diku.

Nida Vasiliauskaitė (VGTU) pranešime „Humoro politika popkultūroje: iš ko siūloma juoktis ir iš ko juokiamasi“ nagrinėjo politikos ir humoro santykį. Pasak autorės, kaip politiką galima traktuoti bet kurią pastangą iš ko nors šaipytis, rodyti ką nors kaip juoko vertą dalyką. Per šią pastangą modeliuojama sociopolitinė tikrovė, supurtomi arba palaikomi esami galios santykiai. Humoras kaip popkultūros gaminamas reiškinys atlieka politinę funkciją.

Pranešėja pabrėžė, kad demokratinės visuomenės žiniasklaidoje oficialiai deklaruojama humoristinių produktų (pvz., laidos „Dviračio šou“) funkcija – valdžios arba galios struktūrų kritika. Tai tarsi dvaro juokdarys, kuris sako tiesą, kritinis liaudies balsas, parodantis įvairias socialines, politines negeroves, leidžiantis pamatyti dalykus, kurių kitais būdais nepamatytume, ir pan. Taip į save yra linkę žiūrėti ne tik šios produkcijos kūrėjai, toks požiūris būdingas net politinio humoro tyrėjams. Tačiau tai optimistinis ir naivus žvilgsnis. Politinis humoras atlieka politinę funkciją. Tai policinė institucija, prižiūrinti esamą tvarką ir steigianti pageidautiną.

Pasak N. Vasiliauskaitės, politinis humoras nėra refleksijos instrumentas, jis nesiūlo kritiškai žvelgti į visuomenę ir politinius įvykius. Politinis humoras yra netgi refleksijos draudimas. Jis užkeroja erdvėje, kur nėra refleksijos: žmogus nemato savęs iš šono, nesupranta, kas su juo daroma, jis tiesiog juokiasi. Juokas įprastai interpretuojamas kaip refleksija, kritika ir matymas, tačiau, pasak pranešėjos, masiniame, popindustriniame humore dažniausiai taip nėra. Toks humoras ne kritikuoja, o veikiau indoktrinuoja. Populiariose humoro laidose kai kurie personažai yra reklamuojami taip, kad jų niekas nepamėgtų, pavyzdžiui, Birutė Vėsaitė; iš kitų tyčiojama taip, kad publikai jie ima atrodyti netgi simpatiški, pavyzdžiui, Viktoras Uspaskichas, kuris, kaip tų laidų personažas, yra nuolatinis patyčių objektas. Tačiau visi ir jis pats puikiai supranta, kad tai yra reklama, už kurią reikėtų gerai sumokėti. Tokiu būdu personažai apauga socialiniu kapitalu. Jie pateikiami taip, kad juos žmonės pamėgsta ir ima tapatintis su jų klonais, su personažais ekrane. Vertimas pašaipos objektais politikams nėra nekenkia. Iš kitų, priešingai, tyčiojama taip, kad jie jokio socialinio kapitalo neprisiaugina. O dar kiti politikai iš viso neparodijuojami, jie ekrane nepasirodo, bet ne todėl, kad jie politiškai nesvarbūs, ir ne todėl, kad nebūtų galima rasti pagrindo iš jų šaipytis. Jie pophumore nefigūruoja, belieka retoriškai klausti – kodėl ir ką tai reiškia? Publika priima viską taip, kaip jai pateikiama. Jai formuojami įpročiai – iš kurių politinių veikėjų reikia juoktis, o kokių kaip juokingų nematyti. Žiūrovas yra kaip tas foninis juokas serialuose, kuris įjungiamas ir išjungiamas. Žiūrovas reaguoja taip, kaip reikia ir kada reikia. Pasak pranešėjos, politinis humoras veikiau yra ne valdžios kritikos organas, o valdymo organas, institucija, kuri pati yra valdžia ir šios funkcijos nuo publikos netgi nereikia slėpti, taip kaip nuo šuns niekas neslepia antkaklio, nes nemano, kad jis supras ir įsižeis.

IŠVADOS

Konferencijoje pranešimus skaitė ilgametę mokslinę bei pedagoginę patirtį sukaupę akademikai ir pradendantys savo veiklą mokslininkai. Pranešimų tematikos ir nagrinėjamų problemų įvairovėje kūryba ir kūrybingumas atsiskleidė kaip neatsiejami nuo žmogaus praktinės veiklos fenomenai, kurie ne tik gamtai ir visuomenei sukelia problemų, bet ir padeda jas spręsti. Konferencijoje dominavo teoriniai pranešimai, labiau į taikomuosius aspektus orientuoti buvo J. Lavrinec

ir Š. Grincevičienės darbai. Konferencijos dalyviai pateikė įdomių išvalgų apie kūrybos ribas, kėlė fundamentalius kūrybos etikos ir ekologijos klausimus. Nemažai pranešėjų dėmesio sulaukė kūrybos ir kūrybingumo sąsajos su socialine žmogaus aplinka: nagrinėtas valstybių ir visuomenių kūrimas, percepcinės vaizduotės vaidmuo steigiant intersubjektyvumo plotmę bendruomenėje, aptartas bendruomeninio meno vaidmuo vystant socialinius žmonių santykius; analizuotas politinio humoro popkultūroje, kaip politinio instrumento, vaidmuo. Gana plačiai nagrinėtos mokslinės veiklos sąsajos su etinėmis vertybėmis. Įdomiai lygintas kūrybingumas meno ir mokslo sferose. Taip pat konferencijos dalyviai skatino mąstyti apie mokslinių veiklų įvairovę ir sudėtingas jų tarpusavio sąveikas.

Gauta 2015 04 23

Priimta 2015 06 01

Literatūra

1. Lavrinec, J. 2014. „Miesto studijos: tyrimo taktikos ir pilietinis aktyvumas“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 22: 1–2.
2. Kačerauskas, T. 2014. *Kūrybos visuomenė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“.
3. Pikkety, T. 2014. *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Belknap Press.
4. Tucker, B. J.; Stevenson, I. 2008. *Life Before Life: Children's Memories of Previous Lives*. New York: St. Martin's Grifins Press.

EDVARDAS RIMKUS

Ethical and ecological aspects of creativity: philosophical and sociological perspectives

Summary

The article gives a review of the Scientific Conference “Ethical and Ecological Aspects of Creativity: Philosophical and Sociological Perspectives”. The speakers shared theoretical investigations of phenomena of creativity and creation and searched practical applicability of their researches. Ethical and ecological problems of creation were discussed most widely. Social, technological creation and creation in the field of art and science were analyzed in philosophical and sociological viewpoints. Main thoughts of the speakers of the conference are discussed in the article.

Key words: creativity, creation, ethics, ecology, philosophy, sociology